

O występowaniu dwu rzadszych gatunków rodzaju
Cynips Linn. (Hymenoptera) w południowej Polsce

Über das Vorkommen der zwei selteneren Arten der
Gattung Cynips Linn. (Hymenoptera) in südlichem
Polen

(1 mapka — 1 Karte)

Napisał

ZYGMUNT GODYŃ

(Instytut Zoologiczny Politechniki Lwowskiej)

Rodzaj *Cynips* Linn. należy do rodziny *Cynipidae*, rzędu *Hymenoptera*. Obejmuje on na ziemiach polskich kilka gatunków. Do gatunków rzadszych i w Polsce nie wszędzie występujących, należą: *Cynips quercus-calicis* Burgsd. i *Cynips capit-medusae* Htg. Znalezienie obu gatunków w różnych okolicach południowej Polski skłoniło mnie do zajęcia się ich rozmieszczeniem i poznania granic ich zasięgu.

Cynips quercus-calicis Burgsd.

Galasówka ta jest gatunkiem południowym i w Polsce osiąga swoją północną granicę. Występuje na dębach w Europie wschodniej i południowej. W Polsce znalezioną była dotychczas zaledwie kilka razy i to prawie wyłącznie w jej południowo-zachodnich okolicach, gdzie wdziera się najprawdopodobniej przez Bramę Morawską od południa.

Pierwszy podał wiadomość o znalezieniu narośli, utworzonej przez tę galasówkę, w roku 1868 w okolicy Gorlic Jabłoński. Później znalazł ją Wachtel w roku 1876 w dolinie Koszarawy (pow. Żywiec), dodając ponadto, że normalnie występuje w nielicznych egzemplarzach, w niektórych natomiast latach pojawia się w wielkim mnóstwie. Następnie podał Niezabitowski, że narośl ta pojawia się w niektórych latach w niezmiernej ilości, jak np. w roku 1901 w Ogrodzie Botanicznym w Krakowie. Poza tym podał także Kozikowski fakt pojawiania się tych narośli w roku 1920 licznie w Rudnej i Jasionowie koło Rzeszowa.

Pod względem biologicznym ciekawym zjawiskiem jest masowy pojaw tego szkodnika w niektórych latach, jak i to,

że dotychczas znane jest tylko pokolenie dzieworodne. Zjawiska te czekają długie lata na wytłumaczenie.

Masowy pojaw tej galasówki w roku 1937 w części województwa śląskiego i krakowskiego skłonił mnie do zainteresowania się tym gatunkiem, poznania granicy jego rozmieszczenia i biologii¹⁾. We wspomnianym roku 1937 szczególnie licznie wystąpiła w powiatach: Żywiec, Biała i częściowo Chrzanów województwa krakowskiego, jak i w powiatach Cieszyn i Bielsko województwa śląskiego. Dalej na północ i wschód od tych okolic występowała już tylko sporadycznie. Na drugi rok (1938) w tychże okolicach pojawiła się także dość licznie, jednakże daleko było do tej ilości, jaką obserwowałem w roku 1937.

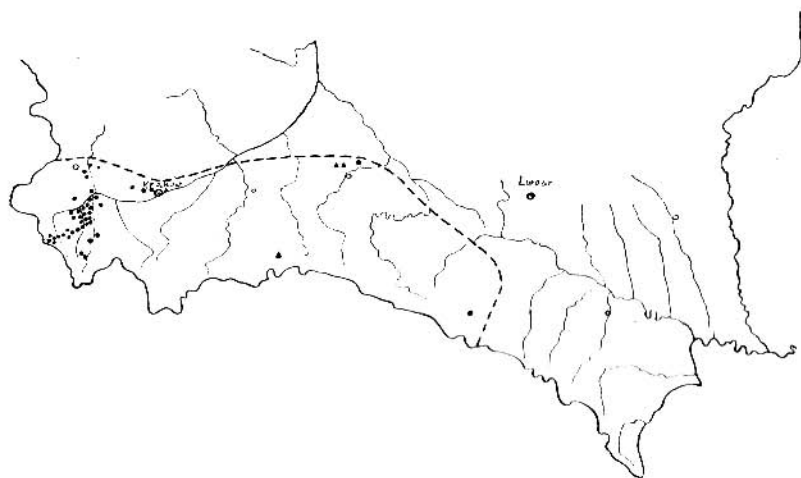

Fig. 1. — Prowizoryczna granica rozmieszczenia *Cynips quercus-calicis* Burgsd. Trójkątami oznaczono stanowiska znane z literatury. Punktami stanowiska nowe. — Provisorische Grenze der Verbreitung in Polen von *Cynips quercus-calicis* Burgsd. Mit Dreiecken sind die aus Literaturangaben ermittelten Standorte, mit Punkten die neu entdeckten bezeichnet.

W ciągu lat 1937 i 1938 stwierdziłem występowanie gatunku tego w następujących okolicach południowej Polski. W wojew. śląskim w powiatach następujących: Cieszyn, Bielsko, Pszczyna, Mysłówice — ogółem w 20 miejscowościach.

¹⁾ Zagadnienia biologiczne są przeze mnie w dalszym ciągu badane i opracowywane.

W wojew. krakowskim w powiatach następujących: Żywiec, Biała, Wadowice, Chrzanów, Kraków — ogółem w 23 miejscowościach. W wojew. kieleckim w powiecie Będzin w dwóch miejscowościach. W wojew. lwowskim w powiecie Łańcut w jednej miejscowości.

W najbardziej na południowy-zachód wysuniętym skrawku Polski, a mianowicie w powiatach Cieszyn, Bielsko, Żywiec, Biała, występuje corocznie dość często. Im dalej na północ, tem galasówka ta jest rzadsza, co wiąże się jednak niewątpliwie także z brakiem żywiciela, jakim jest dąb szypułkowy (*Quercus robur* L.). Na obszarze powiatu pszczyńskiego występuje ona niezbyt licznie, jednak stale; mimo tego Sulczewski nie znalazł gatunku tego w roku 1929. W północnej części Śląska, gdzie dąb szypułkowy jest drzewem rzadkim, znajdowałem tylko nieliczne i przypadkowe egzemplarze. Także w wojew. kieleckim, gdzie dąb jest również zjawiskiem rzadkim, rzadka jest również galasówka *Cynips quercus-calicis*. W powiatach chrzanowskim i krakowskim występuje stale i dość często. Na wschód od Krakowa znaleziona została przeze mnie w okolicy Łańcuta a przez innych koło Rzeszowa, Gorlic i Drohobycza¹⁾. Granica północno-wschodnia przebiegać więc musi gdzieś przez południowo-wschodnią Polskę²⁾.

Na załączonej mapce zakresliłem granice zasięgu, na podstawie dotychczasowych danych i moich badań terenowych. Należałoby jednak przeprowadzić poszukiwania w dalej na północ położonych okolicach województw śląskiego i kieleckiego, aż dojdzie się do wyników negatywnych. Podobnie na wschód należałoby poczynić dokładne obserwacje w różnych okolicach wojew. lwowskiego; na razie zakreslam więc prowizoryczną granicę zasięgu.

¹⁾ Fakt pojawienia się tej galasówki w lasach nadleśnictwa Dobrohostów (pow. Drohobycz) podał mi łaskawie do wiadomości inż. Zbigniew Schnaider.

²⁾ Po oddaniu niniejszej publikacji do druku, stwierdziłem występowanie tej galasówki w 5 miejscowościach powiatu łańcuckiego i 3 miejscowościach powiatu samborskiego. Wszystkie te miejscowości leżą w granicy zasięgu, przedstawionej na załączonej mapce. Specjalne natomiast poszukiwania tego gatunku w niektórych okolicach południowo-wschodniej Polski a w szczególności w okolicy Lwowa i Przeworska, dały rezultat negatywny.

Cynips caput-medusae Htg.

Galasówka ta, której narośl przedstawia jakby jakieś kłębowisko wypustek, jest gatunkiem jeszcze bardziej południowym i w Polsce występuje tylko bardzo rzadko.

Dotychczas została znaleziona w Polsce tylko raz przez Niezabitowskiego w Ogrodzie Botanicznym w Krakowie w jesieni 1902 roku.

W roku 1937 w miesiącu wrześniu, kiedy robiłem obserwacje nad pojawem *C. quercus-calicis*, znalazłem przypadkowo jedną narośl gatunku *C. caput-medusae* w miejscowości Bestwina, pow. Biała w wojew. krakowskim. Mimo wielodniowych dalszych poszukiwań znalazłem w tej okolicy zaledwie 4 sztuki. Dzięki zwróceniu mi uwagi na gatunek ten i jego rzadkość przez inż. Stanisława Kapuścińskiego rozpocząłem w tym roku dalsze jeszcze poszukiwania w tych stronach w miesiącach zimowych i znalazłem jeszcze 4 sztuki. W roku 1938 przez trzy miesiące czyniłem specjalne poszukiwania w tych samych okolicach, w których stwierdziłem obecność gatunku *C. quercus-calicis*, a więc w wielu miejscowościach wojew. śląskiego, krakowskiego, kieleckiego i lwowskiego, jednak znalazłem tylko 2 sztuki. Jedną w miejscowości Sporysz, pow. Żywiec a drugą we wspomnianej wyżej miejscowości Bestwina, pow. Biała.

Wynikałoby więc z tych danych, że *C. caput-medusae* występuje stale w południowo-zachodniej Polsce, jednak jest ona tu bardzo rzadka.

Literatura.

1. Jabłoński W. — Szczególne narości utworzone przez galasówki. Spraw. Kom. Fizj. Akad. Umiej. T. III. Kraków 1869.
2. Niezabitowski E. L. — Materiały do zoocecidologii Galicji. Spraw. Kom. Fizj. Akad. Umiej. T. XXXVIII. Kraków 1905.
3. Kozikowski A. — Entomologia lasowa (skrypt), wyd. III. Lwów 1929.
4. Szulczewski W. J. — Wyośle (Zooecidia) Pszczyny i okolicy. Polsk. Tow. Przyr. im. Kopernika, Oddział Śląski. Katowice 1929.
5. Wachtel Fr. — O naroślach na dębach przez owady sprawianych, jakie się znachodzą w zachodniej części Galicji. Spraw. Kom. Fizj. Akad. Umiej. T. X. Kraków 1876.

Zusammenfassung.

In dieser Arbeit wird vom Verfasser über das Vorkommen zweier Arten der Gattung *Cynips* Linn. im südlichen Polen mitgeteilt.

Cynips quercus-calicis Burgsd. war bisher nur aus der Gegend von Żywiec, Kraków, Rzeszów und Gorlice bekannt. Der Verfasser konnte nun das Auftreten dieser Art in vielen Gegenden des südlichen Polens feststellen. Besonders tritt sie in den Bezirken: Cieszyn, Bielsko, Pszczyna, Mysłowice der Wojwodschaft Śląsk; Żywiec, Biała, Wadowice, Chrzanów, Kraków der Wojwodschaft Kraków; Będzin der Wojwodschaft Kielce und Łańcut der Wojwodschaft Lwów — auf. Der Verfasser erhielt die Nachricht, dass diese Art auch im Bezirk Drohobycz der Wojw. Lwów vorkommt.

In den Gegenden von Cieszyn, Bielsko, Biała, Żywiec ist sie am gemeinsten, obwohl nicht sehr zahlreich. Massenhaft tritt diese Gallwespe in den genannten Gegenden im Jahre 1937 auf.

Cynips caput-medusae Htg. Diese Gallwespe kommt in Polen nur sehr selten vor; sie wurde bis jetzt nur einmal und zwar im Jahre 1902 in Kraków gefunden. Der Verfasser hat im Jahre 1937 einige Exemplare der genannten Art in Bestwina, Bezirk Biała und im Jahre 1938 nur zwei Exemplare und zwar das eine in der oben erwähnten Ortschaft, das andere in Sporysz, Bezirk Żywiec gefunden.

Aus dem Zoologischen Institut der Technischen Hochschule
in Lwów.